

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Ludvíka Davida, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Davida Uhlíře o ústavní stížnosti stěžovatele **J. J.**, t. č. ve věznici, zastoupeného JUDr. Viktorem Kvičalou, advokátem se sídlem nám. T. G. Masaryka 195, Prostějov, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 6 Tdo 285/2020-835 ze dne 25. 3. 2020 a proti usnesení Krajského soudu v Brně č. j. 9 To 484/2018-782 ze dne 21. 2. 2019, za účasti **Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Brně** jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 6 Tdo 285/2020-835 ze dne 25. 3. 2020 a usnesením Krajského soudu v Brně č. j. 9 To 484/2018-782 ze dne 21. 2. 2019 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění:

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti namítá, že napadenými usneseními bylo porušeno jeho ústavně zaručená právo na osobní svobodu garantované čl. 8 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), na spravedlivý proces garantované čl. 36 Listiny a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), na účinné opravné prostředky a na odvolání v trestních věcech garantované čl. 13 Úmluvy a čl. 7 odst. 2 Protokolu č. 7 k Úmluvě, princip nullum crimen sine lege garantovaný čl. 39 Listiny a princip presumpce nevinny garantovaný čl. 40 odst. 2 Listiny

2. Stěžovatel byl odsouzen rozsudkem Okresního soudu v Prostějově č. j. 3 T 66/2018-722 ze dne 11. 9. 2018 k pětiletému trestu odnětí svobody za zločin podvodu dle § 209 odst. 4 písm. d) trestního zákoníku. Trestného činu se dle tohoto rozsudku dopustil tím, že třemi dílčími útoky (skutky 1, 2 a 5) vylákal peněžité prostředky od poškozených na základě slibu, že jim opatří a dodá automobily, což však neučinil, přičemž poškozeným nevrátil prostředky, které od nich získal, a dále pak tím, že sice opatřil vozidla, jejichž koupi slíbil, ale nepředal je poškozeným, od kterých získal prostředky na jejich nákup (skutky 3 a 4).

3. Proti rozsudku okresního soudu stěžovatel podal prostřednictvím svého obhájce odvolání. Mimo jiné namítl, že soud prvního stupně neúplně zjistil skutkový stav věci, jelikož nevyhověl návrhu na vypracování znaleckého posudku týkajícího se vlivu patologického hráčství na ovládací schopnosti stěžovatele. V doplnění odvolání dále uvedl, že předsedkyně senátu okresního soudu přerušila jeho výpověď ohledně jeho závislosti na hraní a konstatovala, že „pro toto trestní řízení byly Vaše ovládací a rozpoznávací schopnosti zachovány.“ Dle stěžovatele bylo takové tvrzení v rozporu s nálezem sp. zn. III. ÚS 1330/11 ze dne 15. 3. 2012 (N 54/64 SbNU 673; všechna

rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>). Dále argumentoval, že od některých poškozených nevylákal peněžní prostředky s podvodným úmyslem, ale poskytnuté prostředky prohrál v hazardních hrách, a že poškozené neuvedl v omyl. Stěžovatel na několika stranách rovněž vylíčil, jakým způsobem se v jeho životě projevila závislost na hazardních hrách a proč měl být zkoumán jeho psychický stav v době, kdy měl spáchat trestnou činnost.

4. Krajský soud napadeným usnesením zamítl odvolání stěžovatele. Ohledně namítané závislosti na hazardních hrách krajský soud mimo jiné odkázal na záznamy v trestním rejstříku stěžovatele, které dle krajského soudu svědčí o zcela totožném jednání jako v posuzovaném případě. Vzhledem k promyšlené soustavné trestné činnosti krajský soud shledal, že není pochyb o tom, že stěžovatel je zcela zdravý.

5. Proti napadenému usnesení krajského soudu podal stěžovatel dovolání, které doplnil i zasláním kopie znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, který byl vypracován v jiné skutkově obdobné věci stěžovatele. Podle posudku stěžovatel „dlouhodobě trpí rozvinutým syndromem tzv. patologického hráčství“ (č. l. 859).

6. Nejvyšší soud napadeným usnesením dovolání stěžovatele v neveřejném zasedání odmítl. K problematice patologického hráčství uvedl Nejvyšší soud následující: „O snížení nebo dokonce zániku ovládacích a rozpoznávacích schopností na straně pachatele v důsledku patologického hráčství by podle názoru Nejvyššího soudu bylo možno uvažovat především v případě skutkově jednoduché, předem neplánované a nepřipravované trestné činnosti směřující k okamžitému získání peněz do hry, ke které je pachatel intenzivně puzen (např. pachatel trpící syndromem patologického hráčství, který prohrál v herně všechny svoje peníze, spáchá v její blízkosti loupežné přepadení náhodného chodce, aby získal peníze další a mohl ve hře pokračovat). O narušení přičetnosti pachatele v důsledku syndromu patologického hráčství však lze stěží uvažovat v případě trestné činnosti páchané formou řetězce sofistikovaných na sebe navazujících podvodných jednání, a to bez ohledu na skutečnost, že pachatel část takto získaných finančních prostředků nakonec prosází nebo prohraje na automatech“ (bod 21). „Pokud obviněný předložil k provedení důkazů před Nejvyšším soudem znalecký posudek, který si nechal vypracovat, pak musí Nejvyšší soud konstatovat, že při svém rozhodování posuzuje stav k okamžiku vydání rozhodnutí, které je napadeno dovoláním. Jsou-li následně předkládány důkazy nové, které neměly soudy nižších stupňů k dispozici, lze takovou situaci řešit ve smyslu ustanovení o obnově řízení“ (bod 32).

7. Nejvyšší soud v napadeném usnesení dále vytkl krajskému soudu, že v odůvodnění svého rozhodnutí nevěnoval důkazním návrhům stěžovatele sebemenší pozornost. Nejvyšší soud nicméně došel k závěru, že poté, co se seznámil s návrhy obviněného, došel k závěru, že návrhy na doplnění dokazování spočívaly v opětovné argumentaci obžaloby s cílem dosáhnout revize odsuzujícího rozsudku (bod 30). Vzhledem k tomu, že odvolání stěžovatele spočívalo v obsahově totožné obhajobě a že se jednalo o „návrhy, které by z hlediska hodnotících úvah k již provedeným důkazům nemohly zvrátit závěr vyslovený ve výroku o vině“ (bod 32), Nejvyšší soud neshledal, že by došlo k porušení práva na spravedlivý proces.

II. Argumentace účastníků a vedlejších účastníků řízení

8. Stěžovatel zejména namítá, že přestože opakovaně upozorňoval na svoji závislost na hazardních hrách, nedošlo k vypracování znaleckého posudku. Dále namítá, že odvolací soud se nijak nevypořádal s jeho návrhy na doplnění dokazování, což dle stěžovatele odvolacímu soudu vytkl i Nejvyšší soud. Dle stěžovatele pak pochybil i Nejvyšší soud, když ve svém usnesení nezohlednil znalecký posudek, který prokazuje stěžovatelovu závislost na hazardních hrách. Stěžovatel dále nesouhlasí s tím, že v okamžiku obdržení finanční částky od poškozených jednal v podvodném úmyslu – stěžovatel uvádí, že vždy prostředky prohrál nezávisle na své vůli. Nakonec stěžovatel namítá, že vzhledem k jiným trestům, které bude muset vykonat (všechny tresty činí v součtu více než 12 let), se uložený trest jeví jako nepřiměřený; dle stěžovatele mu navíc měl být v části správně uložen souhrnný trest.

9. Účastníkům řízení byla ústavní stížnost zaslána k vyjádření. Nejvyšší soud ve svém vyjádření odkazuje na své napadené rozhodnutí a krajský soud nevyužil možnosti se vyjádřit.

III. Hodnocení Ústavního soudu

10. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

11. Ústavní soud předně konstatuje, že jako orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (srov. čl. 83, 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný zejména ústavním pořádkem České republiky.

12. Ústavní soud ve své judikatuře zdůrazňuje, že zásadám spravedlivého procesu vyplývajícím z čl. 36 odst. 1 Listiny a procesním právům účastníka odpovídá povinnost soudu o jím navržených důkazech rozhodnout, jakož i – pokud jim nevyhoví – ve svém rozhodnutí vyložit, z jakých důvodů navržené důkazy neprovedl, resp. pro základ svých skutkových zjištění je nepřevzal [nález sp. zn. III. ÚS 3320/09 ze dne 18. 3. 2010 (N 60/56 SbNU 643 či nález sp. zn. III. ÚS 1330/11 ze dne 15. 3. 2012 (N 54/64 SbNU 673), bod 14]. Jestliže tak obecné soudy neučiní nebo učiní nedostatečně, zatíží řízení vadami ve smyslu porušení obecných procesních předpisů, jež jsou způsobilé současně založit kolizi se zásadami vyjádřenými v hlavě páté Listiny (především čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2). Tzv. opomenuté důkazy, tj. důkazy, o nichž v řízení nebylo soudem rozhodnuto, případně důkazy, jimiž se soud bez adekvátního odůvodnění nezabýval, proto typicky zakládají nejen nepřezkoumatelnost vydaného rozhodnutí, nýbrž i jeho protiústavnost [obdobně srov. např. nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 61/94 ze dne 16. 2. 1995 (N 10/3 SbNU 51), nález sp. zn. III. ÚS 95/97 ze dne 12. 6. 1997 (N 76/8 SbNU 231) a řadu dalších].

13. Neakceptování důkazního návrhu obviněného lze podle judikatury Ústavního soudu založit toliko třemi důvody: Prvním je argument, dle něhož tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je navrhován důkaz, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení. Dalším je argument, dle kterého důkaz není s to ani ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost. Konečně třetím je pak nadbytečnost důkazu, tj. argument, dle něhož určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, bylo již v dosavadním

řízení bez důvodných pochybností (s praktickou jistotou) ověřeno nebo vyvráceno [srov. nález sp. zn. I. ÚS 733/01 ze dne 24. 2. 2004 (N 26/32 SbNU 239) či nález sp. zn. III. ÚS 3320/09 ze dne 18. 3. 2010 (N 60/56 SbNU 643)].

14. V posuzovaném případě obecné soudy nevyhověly návrhu stěžovatele na vypracování znaleckého posudku z důvodů, které spadají pod třetí z možností zmíněných v předchozím bodě – dovodily totiž, že u stěžovatele nemohlo dojít ke snížení nebo zániku ovládacích a rozpoznávacích schopností kvůli patologickému hráčství, a že je tedy znalecké posouzení nadbytečné. Úvahy obecných soudů ovšem nejsou dostatečně podloženy a závěr o nadbytečnosti (nepotřebnosti) provedení znaleckého posudku nemůže obstát. Obecné soudy došly k závěru, že stěžovatel nebyl v době spáchání trestného činu nepřičetný a že nejednal ve stavu zmenšené přičetnosti. Argumentovaly tím, že stěžovatel nedoložil žádné důkazy o tom, že je závislý na hracích automatech a že o svém problému věděl a přitom se nikde neléčil (rozsudek okresního soudu, s. 10). Pozastavovaly se nad tím, že stěžovatel byl dle svých slov schopen přestat ze dne na den. Pokud stěžovatel dokázal ovládnout své jednání od dubna 2017, byl dle okresního soudu schopen ho ovládnout i v době spáchání trestné činnosti. Krajský soud došel k stejnému závěru, a to i na základě trestní minulosti stěžovatele spočívající dle krajského soudu v soustavné promyšlené trestné činnosti obdobného charakteru (napadené usnesení, s. 2-3). Nejvyšší soud v napadeném usnesení vyjádřil názor, že si lze představit, že by závislost na hazardních ovlivnila schopnost ovládat vlastní jednání v případě skutkově jednoduchém, tedy u předem neplánované a nepřipravované trestné činnosti směřující k okamžitému získání peněz do hry, ke které je pachatel intenzivně puzen, ale nikoli v případě tak komplexní a složité trestné činnosti, za kterou byl odsouzen stěžovatel.

15. Tyto názory obecných soudů však neodpovídají odborné literatuře zabývající se závislostmi. Adiktologická literatura dokládá, že právě zpronevěry a podvody jsou častými trestnými činy, které páchají osoby závislé na hazardních hrách [viz např. BLASZCZYNSKI, A., MCCONAGHY, N., FRANKOVA, A. Crime, antisocial personality and pathological gambling. *Journal of Gambling Behavior*. 1989, roč. 5, č. 2, s. 137-152, doi: 10.1007/BF01019760; BLASZCZYNSKI A, SILOVE, D. Pathological Gambling: Forensic Issues. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*. 1996, roč. 30, č. 3, s. 358–369, doi:10.3109/00048679609065000]. Gambleri mají sklon k vysvětlování opakovaných proher a mají přehnaně vysokou důvěru v sebe samé, že objeví způsob, jak vyhrávat; trpí též iluzí o kontrole nad štěstím ve hře (ŠERÝ, O. Patologické hráčství. *Psychiatrie pro praxi*. 2001, č. 4, s. 161–164), což může v některých případech jednoduše vést patologické gamblery i k páchání složité trestné činnosti. K podobnému závěru dochází i shrnutí Národním zdravotnickým informačním portálem Ministerstva zdravotnictví, které mimo jiné uvádí, že „závislý člověk neváhá okrást ani svoje nejbližší okolí o peníze, protože předpokládá, že tentokrát vyhraje a vše splatí“ (<https://www.nzip.cz/clanek/255-gamblerstvi>). Omezovat vliv patologického hráčství na jednoduchou a předem neplánovanou trestnou činnost by tedy představovalo přílišné omezení vlivu této závislosti na ovládací schopnosti stěžovatele a není založeno na současných znalostech o této závislosti.

16. Zejména pak neobstojí nepodložené úvahy Nejvyššího soudu ohledně možného vlivu patologického hráčství na ovládací schopnosti pachatelů komplexní trestné činnosti, pokud stěžovatel doplnil dovolání o znalecký posudek z jiného svého trestního řízení, ve kterém byl stěžovatel stíhán za skutkově obdobné jednání. Závěrem tohoto posudku bylo, že u stěžovatele je dlouhodobě rozvinutý syndrom patologického hráčství, v důsledku

čehož byly velmi významně sníženy stěžovatelovy ovládací schopnosti v době páchání skutkově podobné trestné činnosti. Ústavní soud se z důvodu procesní ekonomie nezabýval otázkou, zda Nejvyšší soud měl zohlednit znalecký posudek z jiné věci, kterým bylo argumentováno až v dovolání, v okamžiku, kdy odvolací soud rezignoval na svoji roli a nevypořádal se s důkazními návrhy stěžovatele (což uvedl i Nejvyšší soud).

17. Pokud tedy obecné soudy založily své závěry o nepotřebnosti znaleckého zkoumání toliko na svém přesvědčení, že patologické hráčství nemůže vést ke snížení, případně zániku ovládacích a rozpoznávacích schopností v případě komplikovanějších trestných činů, byl jejich postup chybný. Jejich náhled není podložen odbornou literaturou, ale je s ní dokonce v rozporu. Naopak **z odborné literatury plyne, že vliv patologického hráčství na ovládací schopnost je třeba přezkoumávat i v případech komplikovanější a déletrvajících trestné činnosti, nikoli pouze u skutkově jednoduché a neplánované trestné činnosti. Navrhne-li obviněný vypracování posudku ohledně svého patologického hráčství, představí-li pro svůj návrh plausibilní tvrzení a soudy tento návrh shledají nadbytečným, jde o tzv. opomenutý důkaz, rozporný se zásadami spravedlivého procesu, vyplývajícími z čl. 36 odst. 1 Listiny, a to tím spíše, pokud obecný soud hodlá své závěry založit na vlastním posouzení vlivu patologického hráčství na trestnou činnost obviněného.**

18. Návrhy předložené stěžovatelem týkající se znaleckého posouzení jeho patologického hráčství tedy měly vést obecné soudy k tomu, aby nařídily vyhotovení znaleckého posudku. Pokud tak neučinily, založily dle ustálené judikatury Ústavního soudu stav existence tzv. opomenutého důkazu [nález sp. zn. III. ÚS 1330/11 ze dne 15. 3. 2012 (N 54/64 SbNU 673), bod 24; nález sp. zn. III. ÚS 1414/16 ze dne 26. 7. 2016 (N 138/82 SbNU 215), bod 43], čímž porušily právo stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny.

19. Rozsudek okresního soudu pak byl v této otázce i vnitřně rozporný. Na jednu stranu tvrdí, že nestačí výpověď stěžovatele, že je závislý na hracích automatech, a požaduje, aby o tom doložil důkazy. Naopak ale bez obtíží přijímá ničím nedoložené prohlášení stěžovatele (který sám sebe označil za minimálně v minulosti závislou osobu), že závislost dokázal překonat. To, že osoby se závislostí mohou mít nadhodnocené představy o schopnosti se ovládat, okresní soud však nijak nezohlednil.

20. Není úkolem Ústavního soudu, aby obecným soudům určoval, jak mají důkazy hodnotit, tedy zda by uvedené nové důkazy směřující k prokázání nových skutečností mohly vést k jinému rozhodnutí o vině či trestu stěžovatele. Z rozhodnutí napadených ústavní stížností však neplyne, proč by tyto novoty k jinému rozhodnutí v trestní věci stěžovatele vést nemohly. Pokud by totiž byla prokázána skutková verze stěžovatele, tedy že byl v rozhodné době nepřítelný či jeho schopnost ovládat své jednání byla podstatně snížena, původní řízení by nemuselo poskytovat oporu pro závěr o naplnění znaků skutkové podstaty či o uložení trestu [obdobně nález sp. zn. III. ÚS 1414/16 ze dne 26. 7. 2016 (N 138/82 SbNU 215), bod 45]. Obdobně by v takovém případě bylo možno uvažovat o změně právní kvalifikace stěžovatele, a to zejména z toho důvodu, zda od počátku jednal s podvodným úmyslem, či zda se „pouze“ nebyl schopen ovládat v okamžiku, kdy měl prostředky k dispozici.

21. Nakonec Ústavní soud připomíná, že podle poslední věty § 2 odst. 5 trestního řádu právo obviněného na podporu svých stanovisek navrhopat a provádět důkazy nezbavuje

soud povinnosti, aby sám doplnil dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí. Tedy, i pokud stěžovatel sám nedoložil znalecký posudek zkoumající jeho možnou závislost na hazardních hrách a její vliv na stěžovatelovy schopnosti se ovládat, obecné soudy tak měly učinit samy a neměly zmiňovat, že stěžovatel nepředložil žádný doklad o tom, že skutečně je osobou závislou na hracích automatech (str. 10 rozsudku okresního soudu). Tato výtka obecných soudů je nevhodná i proto, že obvinění mají výrazně omezenější možnosti nechat vypracovat znalecké posudky než soud, a to jak z hlediska finančního, tak proto, že pro obviněného může být výrazně náročnější než pro soud přimět znalce, aby posudek v jeho věci vypracoval.

22. Opomenutím důkazu, tedy nenařazením vyhotovení znaleckého posudku, přestože jeho vyhotovení bylo odůvodněné skutkovými okolnostmi, obecné soudy porušily právo stěžovatele na spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny. V dalším řízení je třeba vyhovět důkaznímu návrhu stěžovatele za účelem zjištění možného ovlivnění schopnosti stěžovatele ovládat se v důsledku potenciální závislosti na patologickém hráčství.

23. Ostatní námitky bude mít stěžovatel příležitost uplatnit v dalším řízení před obecnými soudy. Ústavní soud toliko podotýká, že v otázce kumulace trestů odnětí svobody a přílišné přísnosti trestu došlo ke změně § 39 odst. 4 trestního zákoníku, která umožňuje přihlédnout k dříve uloženým, dosud nevykonaným trestům při ukládání nového trestu.

24. Ústavní soud z výše uvedených důvodů podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl ústavní stížnosti a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadená rozhodnutí zrušil.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 10. února 2021

Ludvík David
předseda senátu